

Cultural differences in the use of noverbal means in dialogue speech

Gulrukh KHASANOVA ¹

Samarkand Institute of Veterinary Medicine

ARTICLE INFO

Article history:

Received January 2021

Received in revised form

15 January 2021

Accepted 20 February 2021

Available online

7 March 2021

Keywords:

Nonverbal means

Gestures

Universal

Cultural difference

Culture

Communication

ABSTRACT

People usually perform bodily movements without realizing it. No verbal communication is a major force in daily life. No verbal means, such as smiling, shouting, showing, moving the eyes, are used and understood by people all over the world. Also, nonverbal means can differ from one culture to another because cultures differ in terms of form, cognition, language, and pragmatics of communication. This article discusses scholars 'views on the common and intercultural differences of nonverbal means for all peoples, and the cultural differences of gestures in dialogic speech. This article discusses scholars 'views on the common and intercultural differences of nonverbal means for all peoples, and the cultural differences of gestures in dialogic speech

2181-1415/© 2021 in Science LLC.

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Диалогик нутқда новербал воситаларнинг қўлланилишида маданий фарқлар

АННОТАЦИЯ

Калит сўзлар:

Новербал воситалар

Имо-ишоралар

Универсал

Маданий фарқланиш

Маданият

Мулоқот

Инсонлар одатда ўзлари англамаган ҳолатда тана ҳаракатларини бажаришади. Новербал мулоқот кундалик ҳаёт тарзининг асосий кучи ҳисобланади. Новербал воситалар, чунончи, жилмайиш, бақириш, қўрсатиш, кўзларни ҳаракатлантириш бутун дунёдаги инсонлар томонидан ишлатилади ва тушунилади. Шунингдек, новербал воситалар турли маданиятларда бир-биридан фарқланиши мумкин, сабаби маданиятлар шакл-маъно,

¹Lecturer of Samarkand Institute of Veterinary Medicine, Samarkand, Uzbekistan

E-mail: gulruh_88@mail.ru

когнитив, тил ва мулоқотнинг прагматикаси жиҳатидан фарқ қиласди. Ушбу мақолада новербал воситаларнинг барча халқлар учун умумий ва маданиятлараро фарқланиши хусусида олимларнинг мулоҳазалари, диалогик нутқда имо-ишораларнинг маданий фарқланиши ҳақида муҳокама қилинган.

Культурные различия в использовании невербальных средств в диалоговой речи

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

Невербальные средства
Жесты
Универсальность
Культурные различия
Культура
Общение

Люди обычно совершают телесные движения, не осознавая этого. Невербальное общение - главная сила повседневной жизни. Невербальные средства, такие как улыбка, крик, показ, движение глазами используются и понимаются людьми во всем мире. Кроме того, невербальные средства могут отличаться от одной культуры к другой, потому что культуры различаются по форме, познанию, языку и прагматике общения. В статье обсуждаются взгляды ученых на общие и межкультурные различия невербальных средств у всех народов, а также на культурные различия жестов в диалогической речи.

КИРИШ.

Инсонлар жонли мавжудотлар орасида тилни ишлатиши билан ажралиб туради. Мулоқот жараёнида сўзловчи кўп маълумотни тингловчига вербал воситалар билан биргалиқда новербал воситалар орқали ҳам етказади. Вербал воситаларга қараганда, новербал воситалар кучли ва таъсирлидир. Новербал воситаларни ўрганиш қадимги замонлардан бошланган. Бироқ XX асргача булар аввал икки хил йўл билан ўрганилган: реторик (Рим империяси давридан то 1700-йилгacha) ва оғзаки нутқ ҳақида олдиндан хабар бериш (1700-1900). Реторикада новербал воситаларнинг сўзловчи нутқини қай даражада такомиллаштириши ва таъсири ўрганилган. Кейинги даврда имо-ишора тилининг ривожланиши (новербал воситалар тарихи хусусида муҳокама) ҳақида маълумот берган [6,3]. 1940-йилда Давид Эфрон каби олимлар томонидан новербал воситаларни инсонлар мулоқотида систематик услубда ўрганила бошланган (Давид Эфрон (1941/1972)). 1970-йилларда Давид Мк Нейл (1979,1981) ва Адам Кендон (1972,1980) нутқ ва имо-ишораларни жараённинг бир хил аспектлари сифатида ўрганишди ҳамда имо-ишораларнинг замонавий ўрганиш соҳаси вужудга келди [6,3].

Новербал воситаларнинг асл моҳиятини тўлиқ тадқиқ қилиш учун контекс, асос, маданият каби омилларга этибор қаратиш лозим. Хусусан, новербал воситалар орқали юборилаётган ахборотни адресат тўғри қабул қилиши учун контекс муҳим рол ўйнайди, бир вазиятда ишлатилаётган имо-ишоралар бошқа вазиятда айнан шу маънони англатмаслиги мумкин. Чунончи, кўзни ишқалаш чарчаганлик ёки ишончсизлик ёки хафа бўлиш ёки жаҳл қилиш каби маъноларни англастиши мумкин. Асос хусусида шуни

айтиш мумкинки, бир турдаги имо-ишора бир нечта новербал белгилар каби ишончли эмас. Имо-ишоралар кластерлари ёлғиз тана ҳаракатларига қараганда маънони ишончли етказиб беради. Маданият новербал воситаларнинг турли маъно англатишига сабаб бўлувчи омил ҳисобланади. Маданиятлараро алоқа глобаллашув ривожланиши билан айниқса муҳимдир [14]. Турли хил маданиятларда турли хил алоқа усуллари мавжуд. Одам оддийгина маданий мавжудот сифатида туғилмайди. Маданият ўрганилади ва бу оғзаки ва оғзаки бўлмаган мулоқотни ўз ичига олади, уларга оммавий ахборот воситаларининг глобаллашуви ҳам таъсири қиласи [11].

Новербал воситалар ҳақида сўз юритар эканмиз, бир саволга дуч келамиз: Ҳўш, новербал бирликлар барча инсонлар учун универсал бўла оладими ёки вербал воситалар каби турли миллатларда турлича бўладими? Бу бўйича олимларнинг қарашлари икки хил бўлиб, биринчи қараш вакиллари новербал воситаларни барча инсонлар учун “тушунарли тил” деб таъкидлаган бўлишса, бошқа олимлар бу фикрни инкор этишган. Жумладан, Чарлиз Дарвин имо-ишораларни “туғма ва универсал” деб тарифлаган [4]. Олим новербал воситалар соҳта бўлмаслигини, аксинча, инсонлар учун табиий ҳодиса эканлигини ҳамда инсонларнинг ҳис-туйғулари бутун дунё бўйича бир хил ифодаланишини таъкидлайди. Бу қарашнинг яна бир тарафдори Қуантилион бўлиб, у қўл ҳаракатларини “барча инсонларга умумий тил деб таъкидлаган ҳамда этимолог Эибл Эибесфелт ҳам бу қарашни ёқлаган. Бу олимлар инсонларнинг юз ҳаракатлари ва овоз тони ҳис-туйғуларини барча инсонларда бир хил акс этиришини таъкидлашган. Аммо бошқа олимлар, шу жумладан, Рай Бирдвистел бу фикрларга қўшилмаган, Рай Бирдвистелнинг таъкидлашича, ҳеч бир сўз ёки имо-ишора дунё бўйича бир хил бўлмайди, яъни нафақат вербал воситалар балки новербал воситалар турли миллатларда фарқланади [3,12]. Шунингдек, М.Аргейл “жамият ва маъданиятлар ривожланиши таъсирида имо-ишоралар ва вербал воситалар фарқланади” деб қайд этган [10,75]. Бизнингча, бу икки қарашлар бир бирини инкор этсада, уларда маълум даражада боғлиқлик бор. Чунончи, Ч.Дарвин тарафдорларининг қарашларига тўлақонли қўшилмасак-да, лекин бутунлай инкор ҳам этолмаймиз. Чунки, новербал воситалар, жумладан, кўз қарashi, мимика ва овоз тони инсонларнинг ички туйғулари ва психологик ҳолатини очиб беради, шунингдек, жаҳл қилиш, хурсанд бўлиш, шубҳаланиш, нафратланиш, ҳайратланиш, кибрланиш, ёқтириш, норозилик, ишончсизлик ва бошқа шу каби туйғулар барча инсонларнинг ҳатти-ҳаракатларда бир хил акс этади. Мисол учун, инсон бирор нарсадан қувонса, кўзлари чақнаб, юзида табассум ва овоз тони майнин бўлади, аксинча, жаҳли чиқса, қошлари чимирилиб, қавоқлари уюлган ва овоз тони зардали бўлади. Албатта, бу ҳолат қайси миллат вакили бўлишидан қатъий назар барча инсонларга таржимон ёрдамисиз ҳам тушунарли бўлади. Аммо, Дарвин тарафдорлари баъзи новербал воситаларнинг маъданий фарқланишини назардан четда қолдиришади. Холбуки, бу тарафдан Рай Бирдвистелнинг қарашига қўшилишимиз мумкин. Зотан, дунёда қанча элат бўлса, шунча хил урф-одат, имо-ишоралар ва ҳатти-ҳаракатлар бор. Шунинг учун имо-ишоралар ҳар хил давлатларда турли хил маънони бериши мумкин. Биз ўзбеклар учун оддий бўлган имо-ишоралар бошқа бир халқ вакилларини ҳақоратлаши ёки аксинча бўлиши мумкин. Хусусан, Тибет халқлари йўл-йўлакай бирор кимни учратганда тилларини кўрсатиб ўтишаркан. Бу ҳолат бизда мазаҳ қилишни англашса, уларда аксинча, саломатлик тилашни билдиради. Бизнингча, новербал воситалар инсон ички ҳиссиётларини акс эттирганда барча учун умумий бўлса, аксинча,

инсоннинг ташқи муҳитга муносабати, бирор нарсани кўрсатиши, тушунтириши, фикрини ифода эътишида маъданий фарқланади. Мисол учун, хафа бўлиш, хўрсанд бўлиш, жаҳл қилиш ва қўрқиш ҳамма халқ вакиллари бир хил новербал воситаларни қўллайди. Шунингдек, инсон ички ҳиссиётини акс эттирувчи новербал воситалар туғма ва универсалдир ҳамда маданий фарқланган имо-ишоралар инсон ҳулқи ва тарбияси билан боғлиқдир, хусусан, буларни шартли равишда, табиий ва ижтимоий новербал воситалар деб атасак мақсадга мувофиқ бўларди.

Шунингдек, Костиснинг таъкидлашича, новербал мулоқот белгилар дунёдаги барча одамлар учун, жинси, ёши, терининг ранги, келиб чиқишидан қатъий назар умумий бўлиши мумкин. Бу асосан баҳт, қўрқув, ғазаб, қайғу, ажабланиш ва нафрат каби ҳиссиётларни ифодалаш билан боғлиқ [8]. Бироқ, одам фойдаланадиган кўплаб алоқа белгилари ўрганиш натижасидир. Шундай қилиб, улар асосан маданий жиҳатдан олдиндан белгиланади. Турли хил маданият вакиллари ўртасида оғзаки бўлмаган мулоқотда ўзига хос фарқларни яратиш учун оғзаки бўлмаган алоқа белгиларининг турларини аниқлаш керак, улар паралингвистик бўлиши мумкин, яъни оғзаки хабарга ҳамроҳ бўладиган оғзаки бўлмаган вокализация, нутқда тўхташ, нутқ тезлиги, овоз баландлиги, оҳанг. Булардан фарқли ўлароқ, тилдан ташқари оғзаки бўлмаган алоқа белгилари ҳам мавжуд, улар юз ва тана ҳаракатларини ўз ичига олган кинесик белгиларга ва одамлар ўзлари ва бошқалар ўртасида ўрнатишни зарур деб биладиган проксемикага бўлинади. Кинесик ва проксемика белгиларидан ташқари, ташқи кўриниш, ҳид ва жисмоний алоқанинг турли шаклларини ўз ичига олган маҳсус белгилар гуруҳи мавжуд [9].

Юқорида сўз юритганимиздек, баъзи новербал воситалар универсал бўлади, хусусан, жилмайиш, қовоғини солиш, хумрайиш каби юз ифодалари деярли барча халқларга тушунарлидир, бунга маданий фарқланиш таъсир этмайди. Шунингдек, Бирдвестелнинг таъкидлашича, 250 000 та юз ифодалари мавжуд бўлиб, улар икки хил усулда мавжуд: маданиятлар учун умумий ва маданиятларнинг ўзига тегишлиси [13]. Аммо турли маданият вакилларининг тиллари фарқланганлиги сабабли, лисоний воситалар билан ҳамоҳанг ҳолда новербал воситалар ҳам маданий фарқланиб келади. Чунончи, “О. К,” имо-ишораси турли халқларда турлича бўлиши мумкин (1-расм): АҚШ аҳолиси бу ишорани ҳаммаси жойида деган маънода қўлласа, франсуздар “нол” ёки “қийматсиз”, японлар пул маъносида, немислар ва бразияликлар учун бу ишора ҳурматсизликни англатиб келади [5]. Бу ишора ўзбеклар орасида кам қўлланилиб, худди франсуздардек, “нол” маъносини ифодалаш учун қўлланилади.

1-Расм

Новербал воситалар миллатларарга тўсиқ бўлиши мумкин, чунки турли маданий келиб чиқиши бўлган одамлар бир-бирлари билан мулоқот қилишгanda гапларининг маъносини нотўғри талқин қилиши мумкин. Ҳатто, битта тилда сўзлашадиган турли халқ вакилларининг имо-ишоралари фарқланиши мумкин. Чунончи, жорданликлар дўстларига самимий муносабатда бошининг орқасига қўли билан тегинишади, аммо мисрликлар бу ҳаракатни ҳақорат деб қабул қилишади [1].

Буюк Британияда кафтни тепага қўтариш “тўхта”, “бундай қилма” деган маънени англатса, Грецияда бу ишора “Сен кир, расвосан” деган тахқирлашни англатади(2-расм). Ўзбеклар ушбу ишорани “бас, етар” деган маънода

қўллашади. Ушбу имо-ишоранинг фарқланиши маданият билан боғлиқ бўлиб, британияликлар буни қилмаслигинг керак, қамоққа оламан деган маънода қўллаган бўлса, юоннларда бу ишора ўрта асрларга бориб тақалиб, ўша даврда маҳбусларнинг юзлари, уст боши кирлигидан жирканганини кўрсатиш учун қўллашган, шунинг учун бу ишора бугунги қунда ҳам ҳақоратни англатади.

2-Расм

Савилл-Троикенинг таъкидлашича, Дарвин биринчи бўлиб, универсал ҳолатда бир хил маъно англатувчи юз ишоралари хусусида сўз юритган ва бу бир қатор тадқиқотчилар томонидан кўриб чиқилган [12]. Олимнинг таъкидлашича, новербал воситаларнинг кўп хусусияти тил ёки маъданият ҳисобланади. Берка, Р. Волвен ва А. Волвен новербал воситаларни икки турга – туғма неврологик программа ва маданият ва оила учун умумий характердаги новербал воситаларга ажратади [2]. Новербал воситаларнинг туғма неврологик тури автоматик бўлиб беихтиёр бажарилади.

Чунончи, баланд шовқинни эшитганда кўзни юмиш, бирор тана аъзоси оғриса қўлни маҳкам қисиши ва юзни бужрайтириш кабилар. Уларнинг фикрича, инсонларнинг келиб чиқиши ва характерини уларнинг имо-ишоралари орқали билиб олиш мумкин.

Шунингдек, новербал воситалар ичida тана ҳаракатларидан ташқари сукут сақлаш ҳам диалогик нутқда муҳим рол ўйнайди. Олимларнинг фикрича, сукут турли халқларда ўига хос маъно касб этади. Хусусан, Сатуши Ишии ва Том Брунуае дунёда сукутнинг ҳар хил турлари мавжуд эканлигини таъкидлашган [7,114]. Чунончи, япон ва бошқа миллатлар норозилик ёки оддийгина сұхбатдошга нисбатан ҳурматни, шунингдек, севимли инсоннинг беғубор муҳаббатига жавобни ифодалаганда сукут сақлашади. Америка ва ғарб халқлари бундай вазиятларда кўпроқ сўзлашишни афзал кўришади.

Хулоса ўрнида шуни таъкидлаш лозимки, новербал воситалар инсонлар ҳаётида ажralmas мулоқот воситасидир. Бу воситаларнинг баъзилари ҳамма халқлар учун тушунарли бўлиши мумкин. Аммо кўпчилик новербал воситалар маданий фарқланади. турли маданият вакилларининг диалогик нутқида новербал воситаларни тўғри қўллаш ва тушуниш учун мулоқот иштирокчиларининг маданияти ва имо-ишораларидан хабардор бўлиш лозим.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Abu-Arqoub Ibrahim, F.AAlserhan. Non-verbal barriers to effective intercultural communication, vol. 24, núm. Esp.5, 2019
2. Berko, R. M., Wolvin, A. D. & Wolvin, D. K. 1998. *Communicating: A Social and Career Focus*. New York: Houghton Mifflin
3. Burrow, J. (2002). Gestures. In Gestures and Looks in Medieval Narrative. Cambridge: Cambridge University Press.(Cambridge Studies in Medieval Literature, pp. 12)
4. Darwin Ch. The Expression of the Emotions in Man and Animals, 1872
5. Desmond, M (1994). Body talk: A World Guide to Gestures. London: Jonathan Cape Ltd.
6. Gale Stam, Miko Ishino (2011) Integrating Gestures: The Interdisciplinary Nature of Gesture. John Benjamins Publishing. Co. USA. P 3.

7. John R. Baldwin, Robin R. Means Coleman, Alberto Gonzalz, Suchitra Shenoy-Packer. Intercultural Communication for Everyday Life. Uk. 2014. P 114
8. Kostić, A. (2006). Govor lica. Niš: Filozofski fakultet.
9. Marta MITROVIĆ, Marija VUJOVIĆ . Intercultural Non-Verbal Communication From The Perspective Of Serbian Communications Students . Article. 2017.
10. Michael Argyle. Bodily communication. Cambridge University Press. Pp 75
11. Miglietta, A. & Tartaglia, S. (2009). The influence of length of stay, linguistic competence, and media exposure in immigrants' adaptation. Cross-Cultural Research, 43(1), 46-61.[online] Retrieved on 15 April 2016 on:file:///C:/Users/Personal/Downloads/docl_7091_850323235%20(1).pdf.
12. Saville-Troike, M. 1982. The Anthropology of Communication: An Introduction. Oxford: Blackwell.
13. Stella Ting-Toomy. Communicating Across Cultures, First Edition. New York, 1999.
14. Tiechuan, M. (2016). A Study on Nonverbal Communication in Cross-culture. Asian Journal of Humanities and Social Sciences (AJHSS), 4(1). [online] Retrieved on 20 December 2016 on: <http://ajhss.org/pdfs/Vol4Issue1/1.pdf>